

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 11 Mayıs 2021

Gönderim Tarihi: 29 Mart 2021

Yayımlanma Tarihi: 30 Haziran 2021

Atıf Künyesi: KAPLAN, Hacer (2021), “Nazlı Eray Anlatılarında Zaman Algısı ve Kurgusu”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 2, S. 2, s. 53-69.

NAZLI ERAY ANLATILARINDA ZAMAN ALGISI VE KURGUSU*

Hacer KAPLAN¹

ÖZET

Nazlı Eray, son dönem Türk edebiyatının en önemli yazarları arasında yer alırken kendine özgü üslubu ve kurgusu ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarır. Yazarın anlatılarında birçok edebi anlayıştan etkilendiği söylenecek olursa bunların başında fantastik ve büyülü gerçek gibi ana başlıklar gelebilir. Bu başlıkların yanına geleneksel, modern, postmodern edebi akımlar ve realizm, sürrealizm gibi düşünce akımları eklenir. Nazlı Eray, bütün bu anlayışları bütünleyerek gerçeğin büyülü dünyasını düş ortamına yansıtır. Bu nedenle gerçek, gerçeğin dışında düş'ün derinliğine sığırır, soyut kavramın esiri olur. Yazarın gerçekle olan bu mücadelesi, anlatılarının tüm unsurlarında gözlenirken öz yaşam biçimi de bir başka etken olarak değerlendirilir. Bu çalışmada Nazlı Eray romanlarında zamanın izafiyeti fizik biliminin somut verileriyle incelenmiş olup yukarıda ifade edilen edebi ve düşünce akımlarına göre analiz edilmeye çalışılmıştır. Zaman unsuru ayrıntılı olarak incelenmiş, fizik ve felsefenin

* Bu çalışma (2020) “Nazlı Eray’ın Romanlarında Yapı ve İzlek” adlı yüksek doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr., MEB, E-Posta: hacerkaplan2377@hotmail.com, ORCID 0000-0002-1178-7385.

bakış açıları kullanılarak her yönden veri toplanmış ve sayısal-sözel bilim alanlarından yararlanılarak kanıt sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nazlı Eray, roman, zaman, fizik, felsefe, psikoloji, düş, gerçek.

TIME PERCEPTION AND EDITION IN NAZLI ERAY NARRATORS

ABSTRACT

While Nazlı Eray is among the most important writers of recent Turkish literature, she manages to attract attention with her unique style and fiction. If it is said that the author was influenced by many literary understandings in the narratives of the novel, the main titles such as fantastic and magical truth may be the leading ones. Along with these titles, traditional, modern, postmodern literary movements and thought movements such as realism surrealism are added. Nazlı Eray reflects the magical world of reality to her dream environment by integrating all these insights. Hence the truth; She takes refuge in the depth of the dream outside the reality, becomes the prisoner of the abstract concept. While this struggle of the author with reality is observed in all elements of the novel narratives, his own life style is also considered as another factor. In this study, In Nazlı Eray's novels, the relativity of time has been examined with the concrete data of the science of physics and it has been tried to be analyzed according to the literary and thought currents expressed. The element of time was examined in detail, data were collected about the perspectives of physics and philosophy, and evidence was presented by making use of quantitative-verbal science fields.

Key Words: Nazlı Eray, novel, time, physics, philosophy, psychology, dream, reality.

GİRİŞ

Yazın dünyasında farklı bir yer edinen Nazlı Eray, edebi kimliğini yaşamın dış gerçekleriyle şekillendirir. Sosyal, kültürel, düşünsel ve bilişsel zenginliğini, bilinçdışı yaşamına aktararak yeni kavramlar elde eden yazar, madde ve ruh ilişkisine farklı bakış açıları sunar. Türk

edebiyatında “büyülü gerçek” akımın temsilcileri arasında sayılan Nazlı Eray, bu gerçeğin ötesinde bir anlam düşüncesi yaratmaya çalışır.

Yazarın dıştan içe dünya gerçeği, kendi gerçekleriyle örtüşmeyince her gerçeğin yok olduğu ve yalnız kendi varlığının gerçekleriyle şekillenen bir yaşam örgüsü oluşur. Tezatlar içindeki bu yaşam örgüsünde yazar, ne gerçek ne düş; ne doğru ne yanlış; ne iyi ne kötü; ne varlık ne yokluk; ne madde ne de ruh kavramlarını tanımlayabilir. Tanımsız, kimliksiz ve özgür anlam, bilincin bilinmeyen derinliklerinde çıkış noktaları ararken yazar, her bir noktada bir labirent yaratır. Büyülü gerçek adı verilen dış gerçeğin bilinçdışı aktarımı, Nazlı Eray anlatılarında sınırı ve sonu olmayan zenginliğe dönüşür. Her kavram ve her benlik onun yazınında kendi varlığından ve tanımından uzaklaşarak yeni kavram ve benlik oluşturma çabası içine girer.

Olay, zaman, uzam unsurları dış gerçeğin bir kesiti olmaktan çıkıp anlatı dünyasının derin düşselinde farklı tanımlar ve farklı kalıplar oluştururken yazar, okuyucu ile kendi arasında bir yolculuk başlatır. Düş yolculuğu adını verdiği bu sınırsız ve sonsuz yolculukla sürekli yenedünyalar ve yeni yaşamlar yaratır, kendi öz yaşamına düş gücünde olağandışı özellik kazandırarak yaşam yazgısını değiştirmek ister. Yaşanmış gerçeklerdeki olumsuzluğa karşı olan yazar, beden içinde bulunduğu uzam ve zamanı yok ederek kendi manasını getirmeye çalışırken yeni yaşamlarda her türlü yanlış düzeltmeye çalışır. Maddenin ruh üzerindeki yönetici vasfını ortadan kaldırır, ruhu maddeye hâkim kılar.

Yazarın maddeye karşı tutum sorunsalı yaratıcı kimliğinde düş ögesini ön plana çıkarır, gerçekler de maddeye dayandığı için görünen yaşama eleştirel yaklaşır, ruh ve beden arasındaki mesafeyi artırır. Bu mesafe anlatılarda o kadar çoğalır ki anlatının baş ve son kesitleri ara kesitlerden bağımsızlaşarak devam sağlar. Bu durum, anlatılarda efsane veya masal özelliklerini belirlerken olağandışılığı normalleştirir ve anlatı türlerini modern romandan ayrı tutar.

Nazlı Eray, yazın dünyasında ya fantastik ya da büyü gerçeği anlayışıyla tanınır oysa her iki anlayıştan farklı, kendi tarzının öncüsü konumundadır. Geleneksel, fantastik, büyü gerçeği, modern, postmodern, sürrealist ve benzer birçok anlayışı bütünleyerek kendi ruhsalında yeni bir anlatı tarzı yaratan yazar, son dönem evrensel yazın anlayışına da yakın bir bakış açısı kullanır.

1. Zaman ve Zamanın Ötesine Yolculuk

Geçmişten günümüze tüm çağlarda fizik, felsefe ve edebiyatın önemli sorunsallarından biri olan zaman kavramı, bilim adamlarının ve filozofların ilgilendiği temel konulardan biri olmuştur;

“Milič Čapek, Reichenbach’ın bu konudaki görüşlerini şöyle yorumlar: Evrenimiz büyük ölçeklidir. Biz bu evrende orta ölçekli bir alanı algılıyoruz. Antik Çağ’dan bu yana uzay, zaman ve nedensellik kavramları, Öklid geometrisi terimleriyle ifade edilmiştir. Ancak gerçekte evrenin yapısı non-Öklidyendir. Bizler, bilimsel gelişmeleri, içinde bulunduğumuz orta-ölçekli evreni ifade ederken kullandığımız terimleri ödünç alarak tarif etmeye çalışıyoruz. Tabii ki bunların küçük ölçekli evrende karşılıklarını bulmada zorlanıyoruz.” (Uçar, 2014:278).

Anlatıda ifade edildiği gibi biz gerçeğin sadece bir kısmını algılar ve asıl gerçeğin dışta kalmasına neden oluruz. Evrenin boyutlarını saptayamadığımız için de kendi dünyamızı yani alışkanlıklarımızı, bu orta ölçekli bilimsel terimlerle tanımlarız. Čapek şöyle devam eder;

“Reichenbach’a göre Newtoncu-Öklidyen evren yapısının özellikleri bizim orta-boyut algımızdaki alışkanlıklarımızla ilgilidir. Bu gerçekliğin sınırlı bir kısmıdır. Gerçekliğin bu sınırlı kısmı mikro ve makro kozmos arasında kalmıştır ve Reichenbach buna “orta boyut dünyası” der. Bahsi geçen orta boyut dünya, günlük deneyimlerimizin merkezidir. Klasik bilime göre biz bu boyuta adapte olmuşuzdur. Bu adaptasyon nedeniyle mikro ve makro kozmos algımız başarısız olur. Reichenbach’a göre bu algıyı yaratan eski alışkanlıklarımız yenileriyle değiştirilmelidir.” (Uçar, 2014:278).

İnsan zihninin kendini yeterli görmediği bu sınırlı mikro ve makro alanlarda bilincin ‘düş’ evreni ortaya çıkar ve maddeyi yok eder. Zaman algısı da buna bağlı olarak dıştan içe enerjiye dönüşür ve çok boyutlu evrenlerde yeni yaşamlar ortaya çıkmasına neden olur.

Nazlı Eray anlatılarında da bu algı, en önemli unsurdur; çünkü yaratılan olaylar zamanın varlığına direnen, farklı zamanlar yaratan ve boyut değiştiren kurgulardır. Anlatıda olaylar sonlanırken kişiler, uzam, bakış açısı gibi tüm unsurlar yaşamın gerçek zamanında bütünlenir. Yazar, zaman kurgusunda geçek ve düş’ü aynı an’da yaşatırken kadın kimliğinin de dışına çıkar, kendinden ve cinsiyetinden sıyrılarak varlık zamanına zamansız izlenimler yükler;

“Kadın, toplumu değişip dönüştüren gizli bir güçtür. Anne, sevgili ve eř sıfatları ile toplumun her köşesinde var olan kadın, yaşamın yknn sırtında taşır ve yaşama yön verir. nkn kadın varlığın şifresi ve “ailenin temelidir. Kadın, aile hayatını düzenler. Kadın ailenin mutluluğunda önemli görevler üstlenmiştir. Kadının toplum içindeki yeri ve değeri de çok büyüktür.” (şahin, 2015:2734).

Yukarıdaki anlatıda kadının toplumsal kimliği ve rolü keskinleşirken Nazlı Eray, cinsiyet kavramından daha çok zamanın bedenlerinde anlamsal kimliğe dönüşür.

Anlatı zamanları incelendiğinde her türden anlamsal kimliğin var olduğu kurgu metinlerin zamanı genel akış süreci içinde gelişmez. Sürekli hareket halinde olan unsurlar için zaman, tüm zamanlardır.

Pasifik Günleri’nde zaman kronolojik değildir. Nazlı Eray, olay rgsnn yaratırken zaman kavramını tanımlayamaz. Gerçekte zaman, gelecek dilimde akarken romanda zaman, geçmişin gölgesinde durağandır. Vaka halkalarında zaman, anlamsız ve gereksiz bir ölçüden ibarettir. Her bir olaylar kendi içinde bir yaratılış öyküsüyle şekillenirken zaman, yazarın düşüncesinde; “geçmiş-gelecek-şimdi” geniyle hareket eder.

Romanda olayın ilk halkasını oluşturan Victor anısı, yazarın geçmiş zamanın şimdiye taşır. Aynı zaman diliminde diğer olay öyküleri de gerçekleşir. Zaman değişmeden mekân ve olay değişir. Yazarın düşüncesindeki bu zamansızlık algısı roman boyunca devam eder.

şimdiki zamandan geriye dönüşte yaşanan bir olay öyküsü, diğer olay öyküsünden bağımsızdır. Zamandaki geriye dönüş tekniği yazarın geçmişi anlamlandırmasını sağlayamaz. nkn bir düşüncenin içinde birden fazla geçmiş sorunu vardır. Böyle bir zaman tekniğinin kullanılması bakış açısıyla ilgilidir;

“...Arabada Victor’ın yanında oturuyordum. Honololulu’nun yeşil, buharlı, tropik i gövdesine doğru ilerliyordu...” (s.7)

“... Elimdeki bir fotoğrafa bakıyorum. Ankara’dayım.” (s.9).

“... Werner Herzog’un filminde kamera, dili peltek, saçları ortadan ayırık, kedisi ile adada yalnız başına kalmış olan sığır obanını olduğu yerde bırakmıştı...” (s.15).

Yazar bu üç olayı da aynı zaman diliminde yaşar; “...Vaka ve anlatma zamanı itibari olmalarıyla bildiğimiz zamandan ayrılırlar.” (Aktaş, 2000: 107). *Orphee* adlı romanda

zaman kavramı akroniktir. Bir olaydan başka bir olaya geçiş, atlamalar, sıçramalar veya geriye dönüşler halinde gerçekleştirilir.

Yazar zamanı, ‘Einstein’in özel görelilik yasasına göre işler;

“Özel göreliliğin merkezinde şu yatmaktadır. Fizik kanunları evrende nasıl hareket ediyor olurlarsa olsunlar herkes için aynı şekilde geçerlidirler. Bunun en önemli sonucu ışık hızının evrensel olarak C diye bilinen bir sabit olmasıdır. Saatte 100 kilometre hızla size doğru yol almakta olan bir aracın tepe ışıklarının çıkardığı ışığın hızını ölçecek olursanız ışık hızı C olacaktır; Saatte 100 kilometre (62 mph) artı C değil ışık hızı, ışığı salanın ve gözlemcinin görelî hareketine bağlı olarak değişmez. C sabitinin olağandışı yönü şudur: Koşullar gerektirdiğinde diğer her şey değişir ve bunlara zaman da dâhildir. Zamanın geçişi, zihninizde olduğu kadar gerçek, fiziksel dünyada da esnek bir gelişmedir.” (Brooks, 2010: 24).

Yıldızlar Mektup Yazar adlı eserde Nazlı Eray zamanı yeniden yaratır ve kendi doğrularıyla gerçek zamanı tersine çevirir. Eserin son bölümünde her ne kadar tarih, gün-ay-yıl şeklinde kesin olarak belirtilse de anlatılan olaylar anlatma zamanından çok farklı dönemlerde geçer. Anlatılan zaman oldukça geniş ve değişkendir.

Arzu Sapağında İnecek Var adlı eserde zaman kronolojik değildir. Anlatıcı yazarın bir düşsel söyleşiyle başlayan cümlelerinde zaman, düşün içeriğine göre sapmalar gösterir. Geriye dönüşlerde tarihin gerçek yaşanmışlıkları kesin zamansal düzeyde belirtilirken ‘şimdi’ belirsiz bir çizgi şeklinde anlatıcı yazarın zihninde kaybolur. Tarihi değiştirme olgusuyla hareket eden başkişi, seçtiği kahramanlar aracılığıyla yeni tarihler yazar; *“Gerçekten her şeyin benim elimde olduğuna inanıyor musun?”* (s. 44).

“Evrenler arasında yolculuk: Kütle çekimin iki;

“dünya” arasındaki etkileşimi Zaman yolculuğu problemine hiç girmeden, bu yolculuğun mümkün olabileceğini varsayarsak, bir yolcu zamanın gerisinde tarihin bir dallanmasına (bir evrene) sonra da ileri giderek başka bir dallanmaya (başka bir evrene) gidebilir. Bu aslında onun tarihi değiştirdiği anlamına gelmez; iki versiyon da hep var olmuştur. Örneğin klasik “nine paradoksu”nda, bir yolcu zamanda geçmişe gider ve henüz yolcunun annesi doğmamışken kazayla anneannesinin ölümüne yol açar. Bu durumda, sadece bir zaman çizgisi olsaydı,

yolcu asla doğmazdı ve böylece zamanda geri gidemezdi ve dedesi yaşardı vs. Hikâyenin Birçok Dünya versiyonunda yolcu geçmişe gider ve orada tarihi değiştirir ama bu zaten başka bir evrendir, bizim evrenimizde bir değişikliğe yol açmaz.” (Cankoçak, 2010: 10).

Ay Falcısı adlı anlatıda zaman, ‘gece’ vakti ile başlar. ‘Gece’ karanlık özelliğinden dolayı seçilmiş bir unsurdur ve başkişi Nazlı ‘gece’ sessizliğinde ve karanlığında herkesten uzak, herkese yabancı kalarak içinde bulunduğu ‘an’dan farklı bir boyuta yolculuk yapar; “*Bu gece el etek çekilince, bu odada bir ölü ile randevum var.*” (s.7).

İmparator Çay Bahçesi adlı anlatıda zaman belirsizdir. ‘Gece ve karanlık’ söylemleri zaman kavramını daraltsa da ‘zamansızlık’ kişiliklerin zihninde ‘varoluş’ sorunsalının geniş bir parçasıdır. Gerçek zaman denilen dış dünya yaşantısı, anlatı karakterlerinin ‘ben’ olamadığı bir uzamdır. Anlatının en başında anlatıcı yazar zamanla olan bağının zayıf olduğunu şu ifadelerle dile getirir; “*Acaba gecenin saat kaçını bilmiyorum. Zaman geç olmalı. Aysız, karanlık bir gece...*” (s.7).

Uyku İstasyonu adlı anlatıda zaman kavramı bellidir, bedeninin ve gerçeğin algıladığı zaman kavramı “belirsizlik” olarak nitelendirilir. Anlatıda zaman kavramı ve algısı yaşamdaki bunalım çaresizlik ve umutsuzluk hislerinin derinleşmesiyle birleşir;

“İçinde bulunduğum yeri ve zamanı bir türlü anlayamıyordum.” (s.7).
“Zamansızım. Zamanın dışına çıkmış gibiyim. Evde bekleyen yapacağım bir sürü günlük iş olmalı, ama işte ben buradayım.” “Geçmişte miyim yoksa gelecekte miyim? Birden aklıma bu soru takıldı. Mutlaka bir yerde bir zaman kayması olmuş. Zamanın neresindeyim acaba?” (s. 8).

Bu anlatılarda yazar, ‘zamanın neresinde’ olduğunu bilemez gibi görünse de ‘zaman algısı’ bellidir. Çünkü zamanı sorgulama ve kabul etme sorunsalları içinde bir kişilik yaratısı vardır.

Deniz Kenarında Pazartesi adlı anlatıda zaman “Çizgisel olmayan sıralama” (Tepebaşılı, 2012: 133) ile düzenlenir. Anlatı, Otobiyografi-anı bağlamında ele alındığı için zaman, ‘geri dönüşler’, ‘ileri sıçramalar’ ve ‘şimdi’ler üzerine kurgulanır. “*Geri dönüşler; zamanı yapılandırma yalnızca sadece şimdiki zamana yönelik eylemlerle gerçekleşmez. Akış zaman yönüne ters olarak gerisin geriye çevrilebilir.*” (Tepebaşılı, 2012: 133). Zamanın, ‘şimdi’den geriye dönüş nedeni anlatıcı-yazar başkişinin geçmiş yaşamına dönmek isteminde

kaynaklanır. Anılarını yazmak isteyen başkişi ‘şimdi’nin içerisine birçok geçmiş sığdırır ve yaşadığı geçmişi ‘şimdi’ye aktarır.

Örümceğin Kitabı adlı anlatıda zaman, genellikle ‘gece’ kavramında ortaya çıkar. ‘Gece’nin karanlığı ve sessizliği, zaman algısında, mesafeleri yaklaştıran bir niteliğe sahip olduğu için anlatıcı-yazar başkişisi, ruh ve beden ayrımında ‘gece’yi kendine arkadaş edinir;

“Ankara’nın aysız gecelerinden birinin içindeyim.” (s.7). “Her gece geliriz, burada toplanırız işte, dedi.” (s.13).“Gece daveti tüm canlılığı ve hareketi ile devam ediyordu.” (s. 34).

Anlatıda ‘gece’ zamanı, başkişinin kendini gerçekleştirdiği süreci tanımlar. Başkişi için zaman, süresizdir ve geçmiş-şimdi-gelecek-aynı ‘an’ içerisinde ve genellikle ‘gece’ yaşanır. Gece zamanında anılar anlatılır, ‘gece’ zamanında davetler verilir ve yine ‘gece’ zamanında insanın ömrü uzar; *“Bu realite hareketliliktedir. Olmuş bitmiş şeyler yoktur, sadece olagelen şeyler vardır, kendisi olduğu haliyle koruyan durumlar da yoktur. Sadece değişen durumlar vardır.”* (Bergson, 2011: 74-75). Anlatıda gerçek hareket, başkişinin, düşsel boyuta geçmesiyle sağlanır. Bu boyutta uzam yok olur ve zaman uzamdan ayrılarak, kader çizgisinde sapmalara yol açar.

Âşık Papağan Barı adlı anlatıda belli bir zaman dilimi yoktur;

“Şu anda içinde bulunduğumuz belli bir zaman yok. Dün, bugün, yarın, saat on iki, beş, yedi, sabaha karşı, akşamüstü... Hepsi birbirine karışık. Zamanın dışındayız. Demek zamanın dışındayız... Bu nasıl oluyor? diye sordu. Bilmiyorum, ama zamanın dışındayız. Bizi kısıtlayan saatler, dakikalar, saniyeler, günler, aylar, yıllar, mevsimler şu anda yok. Yani seni evden merak etmezler. Kimseyi bekletmiş olmazsın. Yetiyeceğin hiçbir şey yok. Özgürsün.” (s. 34).

Zamandaki sınırı ortadan kaldırmak isteyen başkişi, kendi sınırlarını da bilinçaltının derinliklerinde yok eder. Benlik’in varlığını koruyamadığı ve dış dünyayı sürekli bir çatışma merkezi haline getiren kişilik, her türlü gerçekten kaçmak ister. Gerçeği zamana sığdıramama sorunsalı yaşarken kendindeki boşluğu da maddenin arkasındaki manayla doldurmaya çalışır.

El Yazması Rüyaları adlı anlatıda iki zaman vardır, gerçek zaman ve rüya zamanı. Rüya zamanında hiçbir süreç gerçek değildir. Ruhun algılamak istediği her ‘an’ zaman sürecini oluşturur. Geçmiş gelecek, şimdi-geçmiş, ‘şimdi’ gibi zamanlar birbiri içinde yeni bir zaman dilimi meydana getirir. Rüya zamanında kişiler, kendi istemleri ile zamanı yönlendirerek,

zamansal kişiler yaratır. Rüyayı gören, yaşamı yaratan, uzamı çeşitlendiren ‘benlikler’ başkişinin bellek kesitleridir;

“Yaşamın tümüyle anımsamak istediğim diğer bölümleri de var. Yakın geçmiş gibi... Keşke bu müşterek belleğin kapsamı daha geniş olabilseydi... İçimden bu geçti.” (s. 49).

Ayıışığı Sofrası adlı anlatıda ‘zaman’ kavramı belirsiz bir kronoloji içinde seyreder. Kişilerin zaman algısı yoktur ancak yine de onların dışında devam eden bir süreç vardır. Kişiler özellikle başkişi, zamanı ne kadar dışlasa da onun etkisinden kurtulamaz. Çünkü zamanın daima gerçeği yansıtma gibi önemli bir görevi vardır. Başkişi, gerçekten ve kendinden kaçma istemiyle eylemde bulunduğu için ‘zamansız’ olmayı tercih eder;

“Tuhaf bir rahatlık içindeyim. Zamanı ve mekânı çoktan yitirmiştim. Sonsuz bir özgürlük duygusu yüreğimi kaplamıştı.” (s. 12).

Aşkî Giyinen Adam adlı anlatıda zaman belirsizdir. Anlatıda olaylar, belli bir zaman diliminde kronolojik olarak gerçekleşmez. Sürekli bir geçiş veya geriye dönüş veya atlamalar söz konusudur. Zamanın belirsizliği, başkişinin, düşsel uzamlarda sürekli hareket halinde olmasından kaynaklanır. Başkişi kendi zihinsel dünyasının kurgusuyla zamanı yönetir. Geçmiş şimdije taşıyan kişi, sonsuzluğu yaratmak için zamanı geriye döndürmeye çalışır, geçmiş yaşam kişilerinde kendi varlığının sınırlarını aşar ve ‘zaman yalnızlığını’ yok eder;

“İç odadaki saatin içinden çıkan renkli demir kuş sekiz kez uzun uzun o mekânîk sesi ile öttü. Tınısı boş koridorda uzayıp köşelerde yankılandı, yok olup gitti.” (s. 65).

Anlatıda zamanın belirsizliği, kişilerin kendini gerçekleştirmelerine yardımcı olur. Çünkü kişiler, olayların doğal akışını durdurup, farklı yazgılar çizerek yeni yaşamlar oluşturur. Geçmişe yolculuk yapmak ve geçmiş yaşamı yeniden canlandırmak, yazgı değiştirme istemiyle bütünleşir.

Sis Kelebekleri adlı anlatıda zaman belirsizdir ancak gerçek zaman dilimi olarak değerlendirildiğinde anlatıcı-yazar zamanı kronolojik kullanır. Anlatının tamamına yakın kesitinde düş ve rüya ön plana çıktığı için bu kavramlardaki yaşamlarda zaman yok olur. Çünkü kişilikler kendi varlıklarından yani maddeden uzaktırlar. Maddenin zamanı ile ruhsalın zamanı farklı olduğu, madde zamanı kronolojik, mana zamanı belirsiz ve sıramalıdır. Ruhsalda düşüncenin enerjiye dönüşümü, zamanın ötesine geçer ve farklı evrenler yaratır. Başkişinin ‘benlik’le olan mücadelesi zamansal kavramda varlık-yokluk tezadını oluşturur.

Gerçek ‘ben’ var olan zamanı kabullenirken, düşsel ‘ben’ geriye dönüşlerle, yaşamın tekrar olduğu düşüncesini savunur;

“Sinop’ta zaman yoktu. Tümüyle silinmişti. Bu kentte rahatlıkla, dün, yarın; bugün ise bir hafta öncesi ya da yarın sabah, elli yıl öncesi olabilirdi.” (s. 26).

Yukarıdaki anlatıda başkişi, zamanı belirsizleştirirken, ruhsalındaki yaşamın zamanla olan bağı koparır. Başkişi zamanı aynı anda maddileştirir ve tersine çevirerek gerçeğe döner.

Beyoğlu’nda Gezersin anlatısında gerçek ve düşsel zaman farklı süreçlerde gerçekleşir. Gerçek zaman kronolojik, düşsel zaman ise dönüşler ve ileri atlayışlarla sağlanır. Anlatıcı-yazar başkişi, gerçek zamanda, geçmişini anımsayarak düşsel zamana geçiş yapar ve algıyı genişletir. Zamanın sınırlanmadığı düş derinliğinde, başkişi bütün yaşamı bir ‘an’ın içine sığdırır. Başka yaşamların başka zamanlarında gezinen kişi, kendi geçmişini de dış dünyadaki zamana aktarma istemindedir;

“Babama ait bir akşamüstünün içinde yürüyordum sanki. Batmakta olan güneşin ışıkları gözlerime doluyordu, kendimi eski bir zamanın içinde gibi hissediyorum.” (s.7).

Yukarıdaki anlatının başkişi, gerçek zamanı, geçmiş zaman algısıyla değiştirirken rüya yolculuğunda zamandaş kavramı oluşturur. Dış dünya ve rüya zamanı, bir zamanın farklı kesitleri olarak aynı ‘an’ içerisinde değerlendirilir;

“Acaba ruh olmasa zaman olabilir mi, olamaz mı? Bu sorulabilir. Sayı sayanın varlığı olanaksız oldukça sayılabilir bir şeyin olması da olanaksız, dolayısıyla sayının da olmayacağı açık, çünkü sayı sayılan ya da sayılabilir olan şey Ruh ve ruhtaki akıldan başka hiçbir şeyin sayması doğal değilse, ruh olmadıkta bir zaman olması olanaksız; meğerki zaman, devinimin ruhtan bağımsız var olmasının olası olması gibi, bir tür var olan ola.” (Aristoteles, 1996: 35).

Zaman kavramı ruhla birlikte var olan bir devinim ise ruhun gidebileceği her ‘an’ gerçek zamana aykırı bir yaklaşımları, dış dünyanın sayılabilir varlığından uzaktır. Somut varlığın her türlü etkisinden kurtulmaya çalışan kişi, beden zamanını da yok eder. Madde varlığından sıyrılan kişi, mananın sonsuz uzamında, kendi zaman yaşamını kurgular. Varlık zamanıyla, ruh zamanı ayıran başkişi aslında her iki ‘an’ı birlikte yaşar. *“İnsan, varlık ile yokluk arasında kendini aşan bir varlıktır. İnsanın bu yönü, onu diğer varlıklardan ayırarak onun*

zamanın ötesine geçmesini sağlar.” (Şahin, 2006: 307). Varlığın yoklukta birleştiği zamanı öteleme istemi, ölümsüzlük düşüncesinde yazgıya karşı ortaya çıkar.

Halfeti'nin Siyah Gülü adlı anlatıda zaman, zamansızlıktır, belli bir zaman diliminin görülmediği olaylar dizisinde tüm zamanlar, geçmişin unutulmuş veya söylenmeyen sırlarında gizlenir. Başkişi diğer kişiliklerle birlikte kendi zamanlarını yaratır ve yeni yazgılarla yaşamın sınırları genişletir;

“Mardin gecesinin içindeyim. Kendimle baş başayım. Sırtımı ipek yastıklara dayayıp önümdeki gül şerbetinden bir yudum alıyorum. Bu şehir bana tuhaf bir dinginlik verdi. Sanki yüz yaşındayım. Her şeyi biliyorum, yaşamışım ve unutmuşum...” (s. 21).

Yukarıdaki anlatıda başkişi bulunduğu uzamın etkisinde kalır ve bu etkinin zamanıyla yaşamını ve gerçek zamanı unuttur. Başkişinin zaman algısı Mardin şehrinin büyüünde kayıp zamana dönüşerek rüya içinde gerçek, gerçek içinde düş unsurlarıyla özgürleşir.

Aydaki Adam Tanpınar adlı anlatıda zaman, kronolojik değildir, gerçek zamanın dışında başka zamansal boyutlara geçiş yapılı ve “an” kavramı yok olur. Geçmiş, şimdi ve gelecek kavramları da sürekli değişkenlik göstererek kişilikler için uzama göre yeniden yaratılır;

“Kedileri geçtim, avlunun demir kapısını açıp dışarı çıktım. Derin bir nefes çektim içime. Beyoğlu , İstiklal. İn cin yoktu çevrede o saatte. Köşeye bir sarhoş kıvrılmış, bir kepengin altına uzanmıştı. Ondan akan çiş çok hafif donmuş, parlıyordu sokak lambasının ışığında. Usulca yanından geçip uyandım.” (s.21).

Yukarıdaki anlatıda betimlenen uzamlar farklı zamanların uzamlarıdır ve anlatıcı yazar ben, zaman atlamaları yaparak kişiliklerin geçişini sağlar. Merkezi ben'in zamanda zamanı yok sayması özgürlük anlayışındaki sınırsız ve sonsuzluğu istemesinden kaynaklanır. Merkezi kişilik ben anlatıcı, gerçeğin daralttığı her unsuru düş dünyasında tekrar yaratır ve onları zamanın akış sürecinden uzak tutar. Zaman, dış gerçeğin bir kesiti olduğu için de işleyiş'in ve devam'ın olmasını engellemeye çalışır.

Ölüm Limuzini adlı anlatı zamanı bir gerçek zaman ve bu zamana bağlı geçmiş zamanlardan oluşur, her bir zaman, kendi içinde kronolojiktir. Gerçek zaman içinde başkişi geçmiş zamanlara dönerek farklı zamanlar yaratır, bu farklı zaman dilimlerini de kendine göre sınırsız ve sonsuz kılar;

“Arada bu geçmiş zaman dediğimiz yosunumsu ıslaklığın, insanı bazen rahatsız eden o tuhaf gayya kuyusunun içinden hatırladığı bir ismi bana söylüyordu. Ne çok isim vardı. Yok olmuşlardı. Özgürlüğün ta kendisiydi oysa o benim için. Geçmiş zamanı boş veriyordum. İlgilendirmiyordu şu anda beni. Benim kafamı dolduran düşünceleri ve olayları da o yaşamamıştı. İki ayrı zaman dilimi içindeydik. Bir portakalın soyulup ikiye bölünmesi gibi bir şeydi bu. Ben de onun son yirmi yılını bilmiyordum. Yaşantısını, hayatını.” (s. 14).

Başkişi anlatının daha ilk başlarında zamanı tanımlarken geçmiş zamanı yok sayar ve bunun özgürlüğünü yaşar. İnsan yaşamının geçmiş kesitini silmek, ben’in kendinden kaçışını kolaylaştırdığı için başkişi de geçmişin eskimiş yaşanmışlığından uzaklaşır ve onu yok eder.

Sinek Valesi Nizamettin anlatısında gerçek zaman kronolojiktir ancak düşselde zaman, ağırlaşır veya durur. Bu nedenle zamansal anlamlarda sıçramalar, atlayış ve geri dönüşlere rastlanır. Gerçekselin zamanındaki süreç, başkişi uykudan uyandığında ya da beden ve ruhu birleştirdiğinde ortaya çıkar. Ruh ve bedendeki bütünlük uzamında gerçeksel olmasına neden olur, zaman ve uzam dış dünyadaki kişilerin algısında somutlaşır;

“Mahmut Hüdayi Efendi Türbesi’nden içeriye koşarak girdim. Sabah zamanı. Serin ve sessiz şu an türbenin avlusu.” (s. 22).

Gerçek bir zaman ve mekân algısı içinde olan başkişi zamanı genişleterek düşsele geçiş yapar. Başkişi genel olarak gerçeğin tümünü reddeder ve yaşama ait tüm sınırlardan kaçır. Kişi, daima özgür arzu eylemi içindedir, onun küçük mutlulukları bilinçaltında sonsuz hazlara dönüşerek zamandaki gerçek ve düş ayrımına neden olur. Somut bedenin zamana karşı gelemeyişi ve zamana yenik düşmesi başkişideki temel mutsuzluk kaynağı olup onu yalnızlığa sürükler. Yalnızlığın sessizliğinde yeni bir kalabalık yaratan kişi, kendini olağandışı varlıkların dünyasında bulur;

“Bunlar başka bir dünyanın adamlarıyla. Ama Enis’in mağarasına girmek, orayı görmek istiyordum. Nasipse görürsün abla, dedi Erkan. Bir şey yok karanlık bir yer işte. İnsan ruhu gibi bir yerler anlatıyordu. Oradan rüyaları yönetiyorlar, geçmişle geleceği karıştırarak bazı gerçeklere ulaşabiliyordu.” (s. 38).

Başkişi insan ruhundaki karışıklıktan yararlanarak tüm zamanları bir ‘an’da birleştirir ve kendi gerçekselini yaratır. Maddesiz ve bedensiz olan bu yaşamın kişilikleri için zaman ya yoktur ya da durağandır. Çünkü zamanın varlığı kısıtlayıcı ve engelleyici bir devinimdir.

Kişileri, evrenin geleneksel yasalarından ayıran başkişi, kendince kutsal sayılan merkezi bilinçaltında akli ve mantığı yok eder. Ayrıca zamanı da tüm kişilerin varlığından uzak tutar. Zamansızlık içinde zaman kurgusuyla rüya-düş-gerçek üçgenini farklı boyutlara taşır.

Aşk Yeniden İcat Edilmeli adlı anlatıda zaman, gerçek zaman içinde birçok zamanın oluşmasıyla yaratılır, iç içe geçmiş zamanın kullanıldığı zaman algısında gerçek zaman kronolojiktir ve bu zaman içinde başkişi anlatıcı yazarın anlatıcı düzleminden hareketle geriye dönüşler görülür;

“Eserde, zamanın kronolojik olmaması, şüphesiz bakış açısından ve anlatıcıdan ayrı düşünülemez. Zamanda görülen kopmalar, geri dönüşler, ileri fırlamalar ve yani zaman diliminin değişik şekillerde tekrarı, bakış açısı ve anlatıcıyla birlikte ele alındığında daha iyi değerlendirilir.” (Aktaş, 2000: 118-119).

Yukarıdaki anlatıda yazarın tanımladığı gibi zaman, bakış açısıyla yakından ilgilidir çünkü yazar, olay örgüsünü kurgularken belli bir zaman dilimi de yaratır. *Aşk Yenden İcat Edilmeli* adlı anlatıda yazar, aslında gerçek zaman dilimindeyken düş dünyasında zamanın akışını değiştirir;

“Yavaşça doğruldum yattığım yerden. Bir ses geldi kulağıma, belli belirsiz bir nefes sanki. Odamda bir başka soluk.

Köşedeki eski koltukta birinin oturduğunu fark ettim o an.

Hayretle bu sarışın, ince bedenli genç erkeğe bakakaldım.” (s. 9).

Anlatıcı yazar başkişinin, dış dünya zamanından düş zamanına geçişi anlatının daha ilk kesitinde görülür. Başkişi gerçek bir uzam betimlemesiyle başlar ve aniden boyut değiştirerek yeni bir kişilik yaratır. Anlatının ilerleyen kesitlerinde yine kendi geçmişine ve başka kimselerin yaşamlarına dönen kişilik zaman içinde oldukça özgürdür.

Kalbin Güney-Batısı anlatıda zamansız bir zaman vardır, gerçeğin içinde kaybolan yaşamlar düş ülkesinde yeniden canlanarak kader akışını bozar ve zamanı anlamsız kılar;

“Zaman, zaptedilemeyen bir zaman. Sanki vahşi bir atın sırtındayım, durmadan silkeleniyor, beni yere savurmak için... Eyere yapıyorum.” (s. 7).

Anlatının giriş kesitinden alınan yukarıdaki ifade, bütün bir yapıtın zaman anlamını ortaya koyar. Kaçışın, arayışın ve ölümün temel sorunsalı olan zaman unsuru, başkişi için en önemli

dönüşümdür. Geçmiş, gelecek ve tüm an'lar, kazanç ve pişmanlıklar zamanla bütünlenirken kişilikler, gerçek zamanı geçmişe dönüşle gerçekleştirirler;

“Kimse yok karşımda. Herkes nerede? Başka bir zamanda mıyım? Neyim ben? Acı çekiyorum...” (s. 18).

Kendinden ve gerçeğin sınırlarından kaçan başkişi, durağan zamanlar yaratarak boyut değiştirmeye çalışır. Uzamın kişilik için yarattığı varlık bilinci de geçmişin gerçeğinde kurmacaya dönüşür ve düş kurmacasında ben, bilinçdışı eylemler sergiler. Farklı dünyalar olduğuna inanan kişiler, bu dünyalardaki yaşamın mutluluk vereceği düşüncesini taşıdıkları için kendi zamanlarını yaratır ve yazgılarını değiştirirler. Genellikle karanlığın örtük zamanını tercih eden başkişi, kendi aynasında ne olmadığına karar vermekte güçlük çeker. Kendisiyle ilgili birçok tanım yapan kişilik, zaman atlayışıyla maddenin kurallarını reddeder;

“Ben bir fırtınayım, yaralı bir ruhum, aşığım, belki bu hayatta bile değilim. Onu bilmiyorum bak dedim. Gecenin bir parçasıyım ben...” (s. 25).

Anlatıda zaman çoğunlukla karanlık ve bilinmezlikten ibarettir çünkü kişilikler sürekli bir kaçış ve arayış içinde var olan zamandan uzak dururlar. Gerçek, onlar için korku verici, ürkütücü olduğu kadar sınırlayıcı ve ölümcüldür. Dış zamanın bütün bu özelliklerini kabullenmeyen anlatı kişilikleri, fizik yasalarının reddetmediği başka zamanlar yaratarak bu zaman dilimlerinde geçmiş an'ları şimdiki an'a taşır. Fizik yasalarında boyut değiştirme diye adlandırılan zaman atlayışları, anlatıcı yazar için düşsele yolculuğu başlatır;

“Modern fizik, evrenin nasıl oluştuğuna dair birden fazla teori öne sürüyor. Bunların başında gelen teori, Big Bang (Büyük Patlama) sonrası hızlı genişleme evresi 'kozmetik enflasyon' ile yeni evrenlerin oluştuğunu ve bu evrenlerin de uzayda dağıldığı önermesinde bulunuyor.

Hertog ve Hawking'in yeni makalesi ise bu teoriyi bir adım öteye taşıyor ve uzayın farklı fizik kanunlarının geçerli olduğu 'cep evrenleriyle dolu olduğu' teorisi yerine, bu alternatif evrenlerin birbirinden çok da farklı olmayabileceğini ortaya koyuyor.

Hertog, “Eski teoriye göre çok çeşitli evrenler vardı, bazıları boş, bazıları cisimlerle dolu, bazıları çok hızlı genişleyen bazıları kısa ömürlü. Çok büyük farklar vardı” diyor ve yeni teorinin de çoklu evreni 'hepsi birbirine benzeyen ve idaresi daha kolay evren takımına' indirgediğini söylüyor.” (Editör, 2020: 2).

Yeni yayımlanan makaledeki teori, Hawking ile ABD’li fizikçi James Hartle’in 1980’li yıllarda yayımlanan makalesini, sicim kuramında kullanılan daha güçlü, modern matematik teknikleriyle güncellenmiş olarak sunar. Fizik ve matematik bilimlerinin de kabul ettiği çoklu evrenler, Nazlı Eray anlatılarının kaçış zamanları ve uzamları olarak karşımıza çıkar.

Zaman kavramını incelediğimiz tüm anlatılarda, evrenin tüm boyutlarına yolculuk yapan kişilerden söz edilebilir. Yazar bu kişilerin kurgusunda zamanın özgürlüğünü yaratır ve kendi düşünsel dünyasını okurla paylaşır. Zamanla birlikte tüm kavramların da izafi olduğunu düşünen yazar, dış gerçeğin aksini savunur. Zaman vardır veya yoktur sorunsalı anlatıların konusu, kurgusu, özelliği değildir, bu sorunsal, cevabı olmayan bir döngüdür. Varlığın esas ben’e ve ben’in kendine dönüşümüdür.

SONUÇ

Edebiyat dünyasının son eğilimi olan fantastik ve büyülü gerçeklik anlayışı, Türk edebiyatı yapıtlarında da görülür. Yazarlar anlatıları oluştururken bu eğilimin yarattığı etkiyi dikkate alarak kurgularını gerçekleştirir. Önceki edebi dönemlerin bir uzantısı olan fantastik ve büyülü gerçek, destan dönemi edebiyatına götürür okurları. Düşsel kişiliklerin ve doğüstü güçlerin hakim olduğu bu edebi anlayışın kişilikleri, destan ve efsanelerdeki olağandışı varlıkların temel özellikleriyle benzerlik gösterse de destansı kahramanlar, dış dünyanın gerçeklerinden farklı olarak olaylar karşısında yenilmez ve her zaman başarılıdır. Fantastik kahramanlarda da gerçeklere aykırı büyülü güçler görülür ancak destan kahramanına göre daha güçsüz ve daha başarısızdır çünkü fantastik kahraman aynı zamanda gerçeğin de bir kesiti durumundadır.

Fantastik kahraman olaylar içinde gerçeklerden çıkıp düş yaşamına yolculuk yapar ve hem gerçek hem de düşün ben kişisidir. Büyülü gerçekte de yine kahraman dış dünyadan birisidir, zihnin bilinçdışı davranışıyla içe dönük yolculuk yapar. Destan ve efsane kahramanlarıyla olan benzerliği zamanı kullanma biçimidir. Fantastik ve büyülü gerçeklikte kişilikler, yazarın kendilerine yüklediği sorumlulukla zaman ve uzamda özgürdürler çünkü bilinçaltında her türlü kurala aykırı davranırlar.

Bilinçaltı derinliğinin de önemli olduğu son dönem anlatılarında zihnin tüm yapısal işleyişi kurgunun temelini oluşturur. Özellikle bilinçdışı zihinsel güç, varlığın kendinden uzaklaşıp öteki ben’e sığınmasını sağlar. Dış dünyayı reddeden benlik içselde yeni ve her isteğini

yapabilen bir kişilik oluşturur. Varlıkların kendini tanıyamadığı bilinçaltı uzamı öteki ben'lere yaşamı sonsuzlaştırır, gerçeklerin dayattığı kurallara karşı kuralsız yaşamlar sunar.

Anlatılarda zaman ve uzam, zihinsel gücün derinliğiyle zenginleşir, sınırsızlaşır ve sonsuzlaşır. Yazarların kendisi ve çevresini gözlemleyerek yarattığı kurguda bilinç akışı kendi gerçekliğinden uzaklaşıp kişinin öznelliğinde kaybolur. Bu durum anlatının gerçeğe bakışını değiştirerek yeni bir gerçeklik ortaya koyar. 'Öznel gerçeklik ' diyebileceğimiz bu olağandışı gerçeği kabullenmek zor olacaktır ancak biz çalışmamızı bu olağandışı gerçeği kanıtlamak üzere yapmaya çalıştık.

Zamanın derin anlaşmazlığında anlatılara somut nesnellik kazandırdığımız inancındayız ve soyut düşünceye somut temeller yükleyerek ona yeniden şekil verdiğimizizi düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif (2000), **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ARİSTOTALES/AUGUSTINUS/HEİDEGGER (1996), **Zaman Kavramı**, (Çev. Saffet Babür), İmge Kitabevi, Ankara.

BERGSON, Henri (2011), **Metafizğe Giriş**, (Çev. Atakan Altınörs), Paradigma Yayınları, İstanbul.

BROOKS, Michael (2010), **Fizik**, (Çev. Ebru Kılıç) Versus Yayınları, İstanbul.

HAWKING, Stephen (2020), "Çoklu Evren Teorisi", **İndigo Dergisi**, İstanbul.

<https://web.itu.edu.tr/~kankocak/docs/Coklu-evrenler-kerem-cankocak.pdf> (erişim tarihi: 02.03.2021).

ŞAHİN, Veysel (2006), "Tahsin Yücel'in Öykülerinde İnsanı Sonsuza Taşıyan Kapı/Ölüm Temi", **Türk Kültürü**, S. 521-522, s.307-317.

ŞAHİN, Veysel (2015), "Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Yaratıcı Değerler", **International Journal of Languages' Education and Teaching**, s. 2727-2744.

UÇAR, Semra (2014), "Reichenbach'ın Epistemolojisi Çerçevesinde Newtonian ve Görelilik Fizikte Mekân ve Zaman Kavramlarının Yorumu", See discussions, stats, and author profiles for this publication at. <https://www.researchgate.net/publication/330397519> (erişim tarihi: 01.03.2021).

TEPEBAŐLI, Fatih (2012), **Roman İncelemesine Giriş**, izgi Yayınevi, Konya.